

På Canadas prärier

I slutet av september 1926 for vi till Björka för att ta upp potatis och plocka lingon. Det blev regnväder och för att få tiden att gå letade jag rätt på ett gammalt gevär efter min morfar. Hittade också kopparammunition som var minst trettio år gammal. Sedan satte jag upp en pappskiva på härbret att skjuta prick på, laddade bössan, lade an över grinden vid uthuslidret och tryckte av. Det smäll, jag åkte på ändan och allt blev svart. En bakdragare som skulle dra bort hylsan var borta, det var bara ett kopparflarn, ärgigt och tunt som höll emot laddningen. Jag fick all krutgasen i ansiktet, ena ögat blev alldeles svart och näsan samt ena kinden slogs sönder.

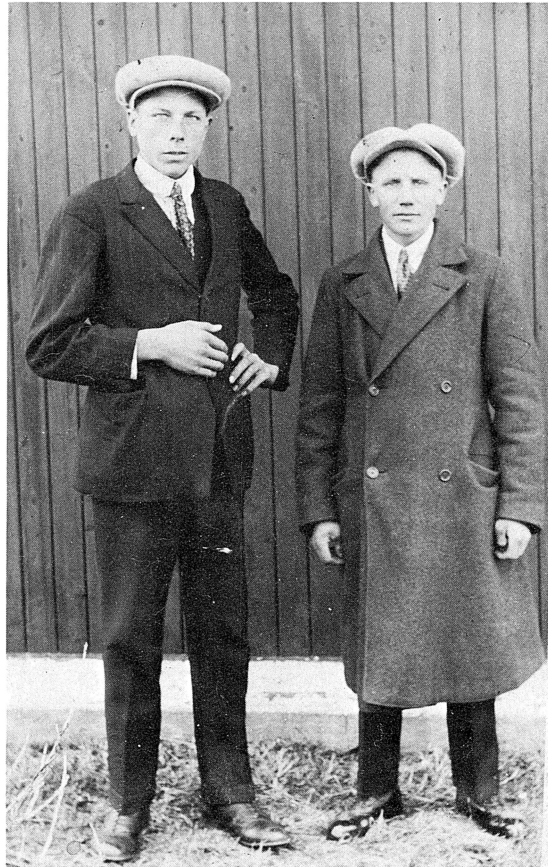
Vi hade inget bandage i Björka så det blev att linda om en handduk. Till lasarettet måste jag ju så fort som möjligt. Jag var ung, van att cykla och Sar Anders lovade att göra mig sällskap. Han skulle bara hem och byta rock så jag började att åka. Jag trampade, det regnade och bloden rann. När jag kom till Vika gick kedjan av men jag behövde inte vänta så länge innan Sar Anders var ifatt mig. Han ägde den första racercykeln på Sollerön eller kapplöpningscykel som det då hette. Jag fick ta hans cykel medan han gick till en närbelägen gård för att laga kedjan. Racern var utan skärmar och stänkskydd så vägsörjan sprutade rätt upp i ansiktet. Det regnade fortfarande, bloden rann och jag såg hemsk ut när jag kom in på lasarettet, dyblöt, blodig och nersölad. På lasarettet blev jag kvar i fyra veckor. Cykeln som Sar Anders kommit efter med stod fortfarande kvar, det var bara att trampa hem. Synen klarades men kinden hade blivit svart av krutgasen.

Jag började ligga inne, vågade inte gå ut bland människor för jag tyckte att de bara tittade på mig. Tiderna var dåliga och det rådde något av en amerikafeber, rätt många solleröbor utvandrade då för att söka lyckan på andra sidan Atlanten. Det svåra äret efter olyckan gjorde att jag började fundera på att komma bort från Sollerön, kanske att det blev lättare att komma ut bland obekanta människor. Jag tog och skrev till min farbror Olle i Canada om det fanns någon möjlighet att komma över. Han klippte till direkt och skickade en biljett omgående.

Båten avgick den tjugonde maj nästa år. Överfarten skedde med gamla ångfartyget "Stockholm" och tog tio dygn, rikligt med mat och bra på alla sätt. Masjerk Gunnar, Jerk Karl och Amusull Axel utvandrade förresten samma år. I Halifax där "Stockholm" gick i hamn var det koll på allt möjligt, bl a fick de som hade löss inte gå i land. Kom så småningom på tåget som gick till Cadillac där min farbror skulle möta mig. Biljetten var utskriven med bläck och konduktören läste det Candiac, ett stationsområde som låg en dygnsresa hitom. När jag åkt i fyra dygn kom konduktören och gjorde tecken att det var dags att stiga av. Jag förstod att jag inte kunde vara framme än utan stannade kvar på tåget. Vid nästa station kom konduktören tillbaka och nu var han i högsta grad förbannad för att jag inte gått av. Han tog min resväska, högg mig i ena axeln och drog mig ut på perrongen. Där kastade han ner resväskan och sparkade mig i ändan så jag hamnade på alla fyra. Min första kontakt med den canadensiska jorden var allt annat än uppmuntrande.

Stinsen fattade ganska snart att jag var svensk och tog kontakt med en norska som bodde i närheten. Hon förklarade för honom hur det hela låg till. Det var en mycket snäll människa och jag fick följa henne hem. Hon bjöd mig på mat och att övernatta där. På kvällen kom hennes man hem, full och otrevlig, han hotade att kasta ut mig men lugnade så småningom ner sig. Nästa morgon steg jag på tåget igen efter att själv fått betala biljetten. När jag klev av i Cadillac var ingen där och mötte, jag var ju ett dygn försenad. En gammal svensk hade fått i uppdrag av min farbror att hålla utkik efter mig. Jag fick ta in på ett pensionat tills Olle fick tid att hämta mig tre dagar senare.

Min farbror, Skräddar Olof Jönsson, utvandrade vid trettio års ålder 1907. Efter fem års diverse jobb tog han ett s k "homesteadt land." Det innebar att man fick gratis land av staten om man uppfyllde vissa villkor. För att få äganderätt på farmen som utstakats på sextiofem hektar

Bråttums Jannes och Masjerk Gunnar före avresan till Canada.

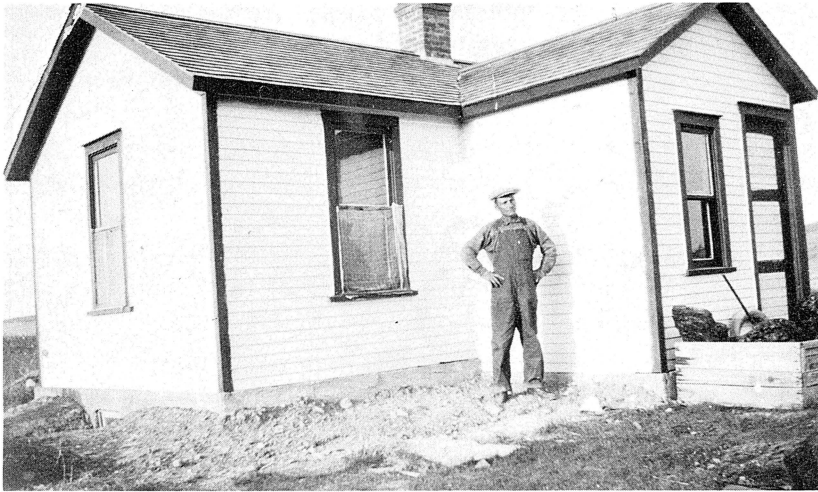
gällde det att man vistats där sammanhängande i sex månader om året under tre år, att man uppfört ett bostadshus samt att 30 acres (ca 15 har) bar skörd. Han tog land i prärieprovinzen Saskatschevan som ligger i västra Canada. Detta var hösten 1912 och han satte omedelbart igång med husbygget för att kunna överleva på farmen över vintern. Att bygga dessa homesteadthus, eller jordkulor vore väl rättare namn, tillgick så att man lejde någon granne som hade tillgång till oxar och plog och som plöjde upp ett antal fåror. Sedan var det bara att sätta igång och

trava upp väggarna till huset. Plogtorna högs i längder på ca en meter och travades varvvis på längden och tvären tills man kom upp till full vägghöjd, ett varv med regler avslutade byggnationen av väggarna. Så lades en bjälke mitt över huset och utgjorde bäring för taket. Bräder böjdes över mittbjälken och spikades vid väggbanden, taket fick formen av ett rundat koffertlock. Taket kläddes med tjärpapp utvändigt, för dörrar och fönster blev det brädtrummor genom de metertjocka jordväggarna.

Insidan av jordväggarna jämnades till någorlunda, sen var det bara att blaska på kalkvatten för att få dem vita och rummet trevligare. Det fanns speciella kaminer för dess präriehus, den var försedd med ugn och kokmöjligheter och eldades i huvudsak med torkad hästspilling. Dessa jordkolor var vanliga som första bostad åt dessa "homesteadare", de var enkla och billiga att uppföra och de var varma under den kalla årstiden. Det fick inte vara någon anspråk på komfort, det gällde bara att överleva. Mathållningen var enkel, vetemjöl och havregryn som drygades ut med kött från prärieharar som förekom i riklig mängd. Det var hårda bud för dessa präriens pionjärer. Med tiden blev emellertid dessa farmare ganska välbärgade. Prärien var mycket bördig, den bördigaste jord som fanns var nybruten prärie. Man sådde de fyra fem första åren utan att plöja, konstgödsel var helt okänd och även onödig. Hjälpte bara naturen till med regn växte vetet och gav rika skördar.

Mitt arbete hos Olle blev att bryta sten på prärien, jag grävde ut en källare under huset, lagade mat och så bakade jag bröd varje söndag. Men framför allt var det stenbrytning. Olle hade köpt till ett kvart land (150 tunnland), stora kullar där det var så mycket sten att stenarna praktiskt taget räckte ihop. Min farbror betalade mig 26 dollar i månaden, det var den lagstadgade minimilönen i Canada. I slutet av november hade jag tjänat av vad biljetten till Canada kostat, 149 dollar. Då hade Olle inte längre någon användning av mig, så det var bara att ge sig iväg. Inte lätt, endast tjuvu år gammal och med bara sju dollar på fickan.

Jag försökte ta mig västerut mot de stora skogsområdena. Lyckades få ett tillfälligt jobb med tröskning i Alberta i tre dagar men sedan följde en bedrövlig tid. Pengarna tog slut och en hopplös jakt efter arbete började. Folk drällde in till städerna från prärien, överallt fullt med arbetslösa. Nu fick man lära sig att tjuvåka på godstågen. Alla vagnarna hade stegar i alla fyra hörnen, när tåget saktade in och gick över växlarna

Skräddar Olof Jönsson framför sin nya stuga på farmen 1927.

gällde det att hugga tag i en av de främre stegarna och hänga kvar tills tåget saktade in. Då kunde man ta sig till någon tom godsvagn där det i regel blev fullt med folk. Tågpersonalen brydde sig inte om det, men när man närmade sig någon större station gällde det att hoppa av för där kunde det finnas poliser. Åkte man in i staden blev man tagen och fick sextio dygn på en farm som järnvägen drev med tjuvåkare. Jag tjuvåkade tåg och låg i väntsalar där det kom poliser varannan timme och slängde ut oss i den tiogradiga kylan. Man smög sig tillbaka och blev utkastad fem sex gånger varje natt. En eländig tid, vatten och bröd att leva på och så alla dessa arbetslösa. ”Stick tillbaks där du kom ifrån, här är nog med folk utan arbete,” det fick man höra varje dag. Till och med på arbetsförmedlingarna fick man de orden kastade i ansiktet.

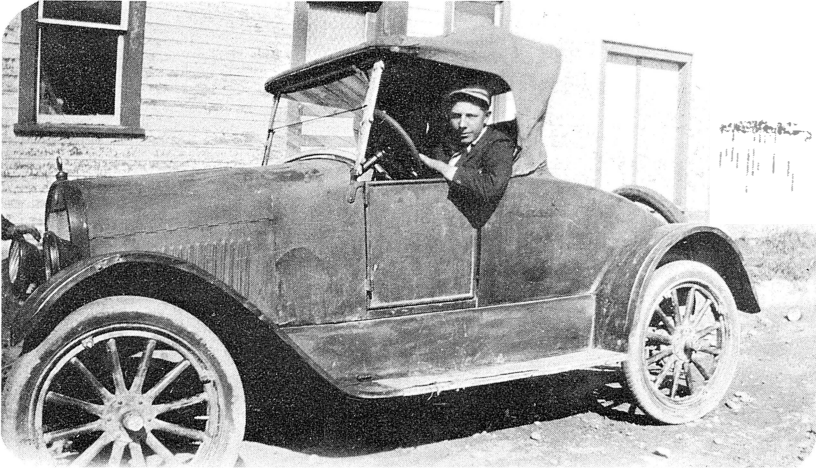
Jag sökte mig västerut mot Brittiska Columbia. På en järnvägsstation blev jag av en kanadensare upplyst om att det fanns en svensk familj i staden. Han såg väl att jag var utsvulten och tyckte synd om mig. Jag fick namn och adress och sökte upp familjen. Endast frun var hemma, hon bara pratade om sin man och son och vad de tjänade. Jag stannade i två timmar men blev inte bjuden på så mycket som en kopp kaffe. När

jag besviken och hungrig gick därifrån tänkte jag med saknad på den snälla norskan som jag träffade i början på min resa.

På en järnvägsstation fick jag tips av en norsk tidningspojke att dom behövde folk i en närbelägen skogscamp. Det var veckan före jul, jag tog mig dit och hade tur att bli antagen. Träffade en svensk i trettiofem-årsåldern som verkade hygglig och som jag tydde mig till. Min engelska var fortfarande ganska så skral. Värme och mat, livet började åter se ljusst ut. Nästa morgon fick jag tillsammans med svensken uppdraget att säga kojved. Jag var ivrig att sätta igång men så fort de andra hade gått satte sig min kompis och rökte pipa. Ingen brådska, sa han, vi hinner. Han var helt enkelt lat. Klockan nio kóm basen, en fransman, han skällde och förde ett sju hellsickes liv. Inte att undra på, vi hade ju inte utträtat någonting. Så skulle han provsåga med oss, först med mig. Det var en såg med hyveltandning, nytt och obekant för mig. ”Ligg på allt vad du orkar annars tror han att du inte är någon riktig skogsarbetare,” sa svensken. Det var alldeles tvärtemot vad jag borde ha gjort. Jag fick sparken, den late svensken fick stanna medan jag som hade arbetslust fick gå.

Så började den långa vandringen ner från campen. Fick nys om att det fanns en camp i närheten och begav mig dit. Hade tur ”Vi behöver unga pojkar just nu.” Arbetet bestod i att springa före en caterpillarn för en brant väg och reglera farten medelst snö eller sand i medspårren. Före mig sprang en förman och skrek ”Sand!” eller ”Snö!” alltefter behov. Arbetet var livsfarligt, jag måste ju springa strax framför maskinen, och att få hejd på caterpillarn som drog två stora timmerlass vore nog omöjligt ifall jag råkat snubbla och falla. Jag trivdes emellertid med arbetet och kamraterna, dessutom var maten förnämlig.

På våren tog arbetet slut och jag sökte mig tillbaka till prärien. Fick jobb med tröskning, rätt mycket blev ogjort på hösten innan snön kom. Arbetet varade ett par dagar, sedan satte ett snöoväder stopp för den förtjänsten. Medan vi låg och väntade på bättre tröskväder kom det en man och ville ha folk till en fårfarm. Jag antog erbjudandet och fick vara med som hantlangare när femhundra lamm kastrerades på tre timmar. Vi var tre man förutom gällaren och en man som brännmärkte lammen efteråt. För oss tre gällde det att fånga in lammen, korsa fram- och bakbenen samt hålla upp den i brösthöjd på ett högt bord. Gällaren stod på andra sidan av bordet, med en kniv skar han av nedre delen av

Bråttums Jannes med sin första bil. Brittiska Columbia 1929.

pungen, med munnen sög han ut stenarna och bet av sädesledaren. Sedan kapade han svansen och mannen med lödkolven brände till sist svansen där den kapats så att blodflödet slutade. Det hela gick som på ett löpande band. Gällaren såg mera ut som ett vilddjur än en människa, full med blod och avföring. När han skulle äta sköljde han inte ens munnen, tvättade bara av ansiktet som hastigast. En gällare tjänade bra, de var skickliga yrkesmän men arbetet var nog väldigt pressande. De söp mycket mellan varven och blev i regel grovt alkoholiserade.

Tillbaka till skogen, råkade bryta armen och gick utan förtjänst i två månader. Utan pengar och ur stånd att arbeta hamnade jag i ett luffarlag, ett så kallat grytlag. Vi byggde hus av slipers med sädeskärvar till golv. På nätterna var vi ute och stal potatis, ägg och en och annan höna som vi kokade i plåtburkar. Vi var tolv man som höll ihop, svenskar, norrmän, engelsmän och irländare. Vi tiggde pengar, några spelade munspel och engelsmannen hade en gitarr. När vi gick omkring och spelade och sjöng kunde det hända att någon kastade åt oss en slant så vi kunde dryga ut maten med någon korbbit. Två veckor levde vi på detta sättet, sedan kom skörden igång och vi skingrades.

Efter diverse jobb på farmer och skogscamper hamnade jag på Fair View ranch, tolv mil öster om Calgary. Arbetet bestod i att köra traktor hela sommaren från klockan sju på kvällen till klockan sju på morgonen. Ägaren körde själv dagskiftet. Hela söndagsdygnet fick inget arbete förekomma, ägaren var djupt religiös och han tolererade inget som helst sabbatsbrott. Ranchen hade femhundra slaktdjur som på somrarna var på ett stort betesområde inne i Klippiga Bergen. På vintrarna togs de ner på farmen och utfodrades då med havrehalm. Jag fick köra ut halm hela vintern åt kreaturen. För att de inte skulle trampa ner halmen fick jag köra omkring och lasta av den i mindre högar. Detta höll jag på med hela vintern, från klockan fem på morgonen till klockan fem på kvällen.

Efter mina hårda upplevelser, långa perioder utan arbete, dessutom hemlängtan, kom jag till den slutsatsen att det var bäst att stanna på farmen och försöka skrapa ihop så mycket att jag kunde åka hem. Jag stannade på farmen i två somrar och en vinter, sedan tog jag farväl av Canada och har aldrig längtat dit igen.

Inte blev jag rik på mina fyra år i Canada, men jag fick se andra länder och levnadsförhållanden och fick en del lärdomar som följt med livet ut. Kanske låg det någon sanning i vad den i många avseenden avvikande Tull Kisti sade till mig en gång: ”Dej går det att prata med, för du har varit i Amerika och fått lära dej veta hut.”

Några saker som förvånade mig under vistelsen i Canada: Under åren 1927 till 1931 betalade jag ingen som helst skatt. Vidare var jag inte skripen någonstans, varken i någon kommun eller församling. Det enda myndigheterna visste om mig var att jag invandrat över Halifax i juni 1927.

Jannes Bråttum